

ג'ורג' ל' מוסה

לאומיות ומיניות באירופה המודרנית

ג'ורג' ל' מוסה

לאומיות ומיניות באירופה המודרנית

ג'ורג' ל' מוסה

לאומיות ומיניות באירופה המודרנית

תרגום מאנגלית

להד לזר

מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל
ירושלים

Originally published in English under the title
Nationalism and Sexuality
Middle-Class Morality and Sexual Norms in Modern Europe
by George L. Mosse
© The University of Wisconsin Press, 1985

עורך מדעי: פרופ' משה סלוחובסקי
עריכה לשונית: נועם לטר
מרכז הספר: מעין אבינרי־רבהון
הפקה והבאה לדפוס: יחזקאל חובב

ספר זה יוצא לאור בסיוע
משרד המדע, התרבות והספורט – מינהל התרבות והאמנויות

תרגום ספר זה מומן
מעזבונו של ג'ורג' ל' מוסה

מסת"ב 978-965-227-241-6
מספר קטלוגי 185-564
© כל הזכויות שמורות למרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, תשס"ח
© Copyright by The Zalman Shazar Center for Jewish History, Jerusalem

Printed in Israel, 2008

אין להעתיק או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו, בשום צורה ובשום אופן,
אלקטרוני או מכני, לרבות צילום או הקלטה, ללא קבלת אישור בכתב
מהמוציא לאור.

סדר ועימוד: מרכז זלמן שזר
לוחות: מכון האופסט שלמה נתן; הדפסה: דפוס גרפית בע"מ
כולם בירושלים

תוכן העניינים

	הקדמה: 'לאומיות ומיניות' אחרי רבע מאה,	
7	מאת משה סלוחובסקי	
17	פתח דבר	
19	פרק ראשון מבוא: לאומיות ומהוגנות	
41	פרק שני גבריות והומוסקסואליות	
67	פרק שלישי גילוי מחדש של הגוף האנושי	
85	פרק רביעי ידידות ולאומיות	
110	פרק חמישי איזו מין אישה	
145	פרק שישי מלחמה, נוער ויופי	
165	פרק שביעי גזע ומיניות: תפקיד המוחרג	
185	פרק שמיני פשיזם ומיניות	
214	פרק תשיעי סוף דבר: המוסר של כולם	
227	הערות	
259	רשימת האיורים	
263	מפתח	

'לאומיות ומיניות' אחרי רבע מאה

מאת משה סלוחובסקי

במהלך קריירה מקצועית, שנמשכה למעלה מחמישים שנה, חזר ג'ורג' מוסה (1918–1999) שוב ושוב לשאלה אחת: מהם התהליכים התרבותיים שמאפשרים הבִּנְיָה של חברות? ובהכרח ובמשתמע: מהם תהליכי ההדרה שכרוכים בהוצאה מן הכלל של מי שאינם משתייכים לחברה הנידונה? הדוגמה המובהקת ביותר לתהליכי ההבניה של חברה, כמו גם לתהליכי ההדרה לשם אותה הבניה, היתה עבור מוסה – ולא במפתיע – היווצרות התרבות והזהות הגרמנית המודרנית, וההדרה ההדרגתית של יהודי גרמניה מן הזהות הגרמנית – הדרה שהוא עצמו היה קורבן שלה. כבן למשפחה יהודית מבוססת, שהשתייכה לעילית התרבותית והכלכלית הברלינאית, היה מוסה בשנת 1933 לפליט, מודר מן העולם התרבותי הגרמני שבו גדל בשל יהדות שאותה בקושי הכיר.¹ ואכן כל כתביו, החל בשנת 1957, עסקו בפנים שונים של הקשרים בין יהדות לגרמניות. אבל שאלת ההכללה וההדרה העסיקה אותו עוד קודם לכן, בספרים ובמאמרים מוקדמים על הרפורמציה הפרוטסטנטית של המאה השש עשרה ועל התפתחות הזהות החוקתית של אנגליה במהלך המאה השבע עשרה. איך התמודדו משפטים ומדינאים אנגליים עם המתח שבין כוח פוליטי והבניית זהות פוליטית לבין מצוות המוסר הנוצרי? כיצד התיישרה תחושת השליחות של הפוריטנים הקלוויניסטים בניו־אינגלנד עם ההרגשה שהם נתונים במצור על ידי אויבים חזקים מהם? מה היו מרכיבי התרבות הפרוטסטנטית? ובמלים אחרות, מהם היחסים בין המוסרי לפוליטי? בין האידאולוגיה והתרבות לבין המציאות החברתית? ומהם מרכיביה של זהות תרבותית או דתית?

עבור מוסה, הבניה של חברה היא תמיד תהליך רב פנים, מציגה של

אמונות ודעות, רעיונות, סמלים, ו'תרבות' – מושג מעורפל משהו, שהיה עבור מוסה מושג מפתח להבנת תהליכים היסטוריים. תרבות פירושה מערכת מנהגים ומסורות שמארגנת את מכלול ההתנהגויות של יחידים, כולל ההתנהגויות הפוליטיות שלהם. תרבות, מבחינה זו, קודמת לפוליטיקה ומעצבת אותה, אך תהליכים פוליטיים בתורם מעצבים שינויים תרבותיים. מובן מאליו גם, שתהליכים תרבותיים מעצבים שינויים היסטוריים אף יותר מתהליכים כלכליים, ויש מקום להזכיר נקודה זאת על רקע ההגמוניה של גישות מרקסיסטיות בהיסטוריוגרפיה של אירופה במהלך רוב שנות הפעילות האינטלקטואלית של מוסה – גישות שמוסה שלל לחלוטין. חשוב עם זאת להבדיל בין מושג התרבות של מוסה לבין האידאליזם שאפיין את ההיסטוריוגרפיה הגרמנית. כשם שהוא שלל את המרקסיות, מוסה שלל לחלוטין גם את החשיבה ההיסטורית שטענה לקיום מופשט של רעיונות, והדגיש שוב ושוב את ההקשרים התרבותיים המשתנים, שבתוכם – ורק בתוכם – מתעצבים הרעיונות ומקבלים את משמעותם. מתוך כך הוא גם שלל את הגישה, המקובלת בהיסטוריה אינטלקטואלית, להתמקד בכתבים פילוסופים של הוגים 'חשובים'. פילוסופיה ופורנוגרפיה, ספרות גבוהה וספרות פופולרית, פסלים ותמונות, מוסיקה קלאסית ושירי עם, הרגלי נימוס ומנהגי שולחן – כל אלה הם מכלול אחד, וכולם יחד מהווים את הביטוי המובהק ביותר של תרבות; הם – ולא סדרת רעיונות מופשטים. מכאן העיסוק של מוסה, בכל ספריו וגם בספר שלפנינו, בצדדים היום-יומיים של החיים. ההיסטוריה של חיי היום-יום היא ענף מחקר עצום ממדים, שהתפתח בשלושת העשורים האחרונים של המאה הקודמת במיוחד בגרמניה, ומוסה לא זוכה להכרה שהוא ראוי לה כאחד ממטרימיו.

החל בשנות הששים עמד במרכז המחקר של מוסה העיסוק בגרמניה המודרנית. הוא ניסה לפענח את סוד ההצלחה של האידאולוגיה הנאצית, את המעבר של רוב הגרמנים מלאומיות ללאומנות לוחמנית והשמדתית, ואת התפקיד של סמלים פוליטיים בהבניית הזהות הגרמנית המודרנית. את אחת התשובות לתהיות הללו, שעיצבו את גורלו האישי כמו גם את גורל המין האנושי במאה העשרים, מצא מוסה בהתנסות דרמטית שלו עצמו. 'אני זוכר', הוא הסביר בריאיון בשנת 1990 (וחזר על כך פעמים רבות במסגרת הסמינרים שלו באוניברסיטה העברית בירושלים), 'הפגנה נאצית

שעברה מתחת לבית הורי בברלין. התרשמותי היתה כה עמוקה עד שברחתי למעשה מן הבית, והצטרפתי למצעד ההיטלראי. זה מוכרח היה להיות בשנת 1932. אני חייב להודות, אפילו היום, שזו היתה התנסות בעלת עוצמה חריגה במיוחד. נסחפתי.² הצעיר היהודי מוסה, בן למשפחה ליברלית, לא גדל כמובן על ערכי הלאומנות הגרמנית, וודאי וודאי שלא הזדהה עם הנאציזם. אבל משהו מסתורי בתנועה של ההמון כגוף אחד, בהפגנת הכוח, בסמלים, בלפידים הבוערים ובשירים הלאומיים, היה בו כדי לגרום ליהודי הצעיר להפוך – ולו לרגע – לנאצי מן השורה. הכוח המסתורי וההרסני הזה, שמוסה זיהה אותו גם בתוך תוכו, חזק יותר מתאוריה אידאולוגית כלשהי או מרעיונות מופשטים. זה כוח קמאי, שלדעת מוסה לא ניתן להבין את המהות האנושית ואת ההיסטוריה האנושית בלא לחקור אותו כתופעה היסטורית. זה הכוח שמאפשר לאידאולוגיה מסוימת לרכוש לה תומכים ואוהדים, ושמאפשר להמונים להזדהות עם רעיונות. זה המנגנון שבכוחו להכיל ולהדיר, לבנות – אומה, תנועה פוליטית, זהות מעמדית – אך גם להרוס.

למרות התנגדותו לגישה ההיסטוריוגרפית המרקסיסטית, העיסוק של מוסה בלאומיות לא היה מעולם מנותק לחלוטין מהעיסוק בהיסטוריה חברתית. להפך – הדרך היחידה להבין את הלאומיות היתה, לדעתו, דרך ההבניה התרבותית והחברתית שלה. מה היו המנגנונים התרבותיים שאפשרו ללאומיות המודרנית, שנוצרה והתפתחה במהלך הרבע האחרון של המאה השמונה עשרה והמחצית הראשונה של המאה התשע עשרה, לגייס לצדה את ההמונים? מה היו הסמלים והמיתוסים שהפכו אינדיבידואלים לצרפתים, גרמנים, או אנגלים? לדעת מוסה (כמו גם לדעת רוב חוקרי הלאומיות המודרנית) קיים היה קשר, ואולי אף זהות, בין היווצרות הלאומיות להיווצרות הבורגנות. אולם הבורגנות, כפי שמוסה הבין אותה, לא היתה רק מעמד כלכלי מסוים אלא השקפת עולם, דרך חיים, אופן התנהגות, ובמלה אחת – תרבות. התרבות הלאומית והתרבות הבורגנית חד הן. שתיהן באו לעולם בזמן אחד, ושתיהן שירתו זו את זו. במספר מחקרים שקדמו לספר שלפנינו, פירט מוסה הקשרים שונים של התרבות הבורגנית (בעיקר הגרמנית) בהקשרה הלאומי. ובשנת 1982 הוא פיתח לראשונה רעיון חדש ומהפכני, שיעמוד במרכז כל מחשבתו ההיסטורית בשנים הבאות:³ הלאומיות והבורגנות קשורות זו בזו בראש

וראשונה באמצעות המחויבות המשותפת למהוגנות, זאת אומרת מערכת ההסכמות הציבוריות לגבי מה שמותר ומה שאסור, מהי דרך ההתנהגות הנאותה, כיצד אמורות להתנהל מערכות יחסים בין בני אדם, ומעל לכל – מהם המנגנונים התרבותיים והחברתיים שבכוחם לרסן את תאוות היצרים המינית, שהיא האיום הגדול ביותר על המהוגנות הבורגנית בפרט ועל הסדר החברתי בכלל. המהוגנות הבורגנית והלאומיות הן שתי פנים של אותה מהפכה תרבותית ששמה 'מודרניות'. הן שתי פנים שונות של החילון, של המרת עולם האיסורים הדתיים במערכת תקנות ומנהגים המבוססת על טובת האומה ועל מושג 'מהוגנות', מערכת המשתמשת בעולם מושגים מחולן – רפואי ופסיכולוגי בעיקר – על מנת להכפיף את היצר אל התבונה ואת התשוקה הפרטית אל טובת הכלל.

חשוב לזכור שבשנת 1982, כשמוסה העלה לראשונה את הרעיונות הללו על הכתב, העיסוק בלאומיות היה מופרד לחלוטין מהעיסוק במיניות (מצב שלצערי השתנה מאז רק במעט). חוקרי הלאומיות לא עסקו כלל בנושאי מגדר, וחוקרות המגדר (תחום מחקר שהיה אז בראשיתו, ושהיו מעורבות בו כמעט רק נשים) לא עסקו בלאומיות או בהבדלים בין חברות לאומיות שונות ובגישתן לסוגיות מגדריות. ההיסטוריה של המיניות וההיסטוריה של הגוף האנושי – שלא לדבר על תת-התמחויות כמו ההיסטוריה של הומוסקסואלים ולסביות, Queer Theory, או ההיסטוריה של הספורט, כתחומי עיסוק אקדמיים לגיטימיים – לא באו עדיין לאוויר העולם. עצם הקישור בין הלאומיות – הביטוי המובהק ביותר של המרחב הציבורי הכללי – לבין המיניות – הפעילות הפרטית והאישית ביותר – נראה על פניו בלתי סביר בשנות השמונים של המאה הקודמת. מוסה ערער אפוא על החלוקה הבסיסית לבורגנות עצמה, החלוקה בין הפרטי לציבורי, וטען שלא רק שאין להפריד בין המרחבים הללו של הפעילות האנושית אלא שתהליכי ההבניה שלהם כרוכים זה בזה. נורמות ההתנהגות הבורגנית 'הפרטית', ובעיקר נורמות ההתנהלות המינית, הן הן שמאפשרות את השתייכות הפרט אל האומה; חריגה מנורמות אלו מביאה בעקבותיה הדרה מהכלל. החריג המיני יוצא מכלל האומה, מסכן את קיומה, והופך לאויב המובהק ביותר שלה.

חשוב לציין את העוצמה האדירה של המהוגנות, על פי מוסה. המהוגנות הבורגנית אינה רק המלצה נימוסית לאופן התנהגות מסוים. היא כוח אלים

שפועל בשירות הבורגנות והלאומיות, ולרשותה עומדים מנגנוני הענשה והחרגה. פסיכולוגים, רופאים, מחנכים ומורים, וכן בתי סוהר, בתי חולים, בתי חולים לחולי נפש, בתי ספר ואף סופרים והוגי דעות לוקחים חלק במודע ושלא במודע בהכפפת החברה כולה לחוקי המהוגנות. הפילוסוף הצרפתי מישל פוקו פיתח בשנות השישים והשבעים של המאה הקודמת את תפיסתו לגבי כוחו של השיח לייצר טבע אדם הומוגני, ואת חוסר יכולתם של פרטים להימנע מכפיפות מוחלטת לשיח הכול־יכול. בשנת 1976 פנה פוקו לבחון את יכולתו של השיח לעצב את ההתנהגות המינית הנורמטיבית ואת ההחרגה של מי שאינו פועל במסגרת ההתנהגות המינית הנורמטיבית, ועמד – כמו מוסה מספר שנים לאחר מכן – על מרכזיותם של רופאים ומחנכים ביצירת השיח המיני הבורגני.⁴ מוסה, שהכיר והוקיר את עבודתו של פוקו, דחה את מושג הכוח האמורפי והכול־יכול שלו. עבור מוסה, שיח המהוגנות המינית של הבורגנות היה נתון לפרשנויות ושימושים שונים, ויכול היה להתפתח לכיוונים שונים. בשיח המיני של המהוגנות, כפי שמוסה מראה בספר שלפנינו, היה למשל אלמנט הומו־ארוטי חזק מאוד, וראשוני הקוראים לזכויות הומוסקסואלים עשו בו שימוש מהפכני. רק אימוצה של המהוגנות הבורגנית על ידי הלאומיות, ורק השימוש בכוח פיזי – ולא רק בכוח דיסקורסיבי – היה בכוחם להפוך את המהוגנות הבורגנית למערכת התנהגויות ולמכלול תרבותי שאין מהם מפלט.

בשנת 1983 הרחיב מוסה את הטיעון המהפכני שלו לגבי הקשר הבלתי ניתן להפרדה בין לאומיות למיניות לכלל ספר, שיצא לאור לראשונה באיטלקית, ובשנת 1985 באנגלית. השפעתו של הספר היתה אדירה, ודי לציין את קובץ המאמרים *Nationalisms and Sexualities*, שיצא לאור ב־1992 ושכותרתו היא מחווה לספרו של מוסה ולטיעונו.⁵ מוסה עצמו חזר לדון בהיבטים שונים של הטיעון ושל הספר במהלך עבודתו המחקרית בארבע עשרה השנים הבאות, עד מותו בשנת 1999.

עשרים ושבע שנים עברו בין פרסום המהדורה האיטלקית המקורית של הספר להוצאה לאור של התרגום העברי. בשנים הללו התחוללו שינויים מפליגים בחקר ההיסטוריה של הלאומיות והמגדר. מי שיקרא בעיון את הספר שלפנינו ייווכח שהמילה מגדר כמעט שאיננה מופיעה בו, ושאין בו עיסוק בקשרים שבין היווצרות הלאומיות האירופית לבין התגבשות אימפריות קולוניאליות אירופיות במהלך אותן שנים. למעשה, באותה שנה

שבה ראתה אור המהדורה האיטלקית של 'לאומיות ומיניות', החלה קבוצה של היסטוריונים הודיים, ובראשם Ranajit Guha, לפרסם קבצי מאמרים בשם *Subaltern Studies*, שערערו לחלוטין את התפיסות האירופוצנטריות המאפיינות את ספרו של מוסה ואת קיומו של מודל אחד של לאומיות, של בורגנות, או של מהוגנות – נושאי המפתח של הספר. המבט הפוסט-קולוניאלי וההשוואתי על הלאומיות, שהתפתח בעשרים וחמש השנים האחרונות, מרחיק אותנו לכאורה שנות דור מתפיסתו של מוסה.

ההיסטוריה של המיניות וההיסטוריה של הגוף האנושי – תחומי ידע שכמעט שלא היו קיימים כשמוסה חיבר את ספרו – הפכו גם הם במהלך עשרים השנים האחרונות לאחד מהענפים המרתקים ביותר של המחקר ההיסטורי. במלים אחרות, חקר הלאומיות והמגדר, והקשרים ביניהם, עברו מהפכות קיצוניות במהלך עשרים השנים האחרונות. הדבר נכון שבעתיים לגבי סוגיות בהיסטוריה של המיניות, שעברו משולי המחקר ההיסטורי (ולמעשה מתחומי מחקר של חוקרים שלעתים קרובות הודרו מהעולם האקדמי ופעלו ללא תמיכה ממסדית) למרכזו. מוסה מזכיר בפתח הדבר לספר שלפנינו, שהכנס הבינלאומי הראשון לחקר ההיסטוריה של ההומוסקסואליות התקיים רק ב־1983. כמו כל תחום ידע חדש, חוקרי ההיסטוריה של המגדר ושל המיניות פיתחו אוצר מונחים ייחודי להם, התפתחו והתפצלו לתת-תחומים – ביניהם חקר הגבריות, Queer Theory וחקר ההטרוסקסואליות – והגדילו מאוד את הידע ההיסטורי עצמו וגם את הגישות המחקריות, המתודולוגיות והתיאורטיות שעומדות לרשות החוקרות והחוקרים העוסקים בתחום. בכל התחומים המחקריים הללו מהווה ספרו של מוסה לא רק פריצת דרך ראשונית אלא מתווה לשאלות ולתשובות חדשות, גם אם תרומתו לכל התחומים הללו אינה תמיד מוכרת. ייתכן שההתעלמות מתרומתו של מוסה לתחומי המחקר הללו נובעת בחלקה מהעובדה, שמוסה השתמש בשפה של ההיסטוריה התרבותית והחברתית, בעוד שרוב העיסוק בתחומים אלה מתנהל על ידי חוקרי ספרות ולימודי תרבות, שפיתחו כאמור שפה מחקרית חדשה לצורך הדיון שלהם. גם אחרי החידושים הלשוניים והיווצרות שפה מחקרית ייחודית לתחום המיניות, והמבט הגלובלי הפוסט-קולוניאלי, שאלות המפתח שעולות בספר שלפנינו עדיין מעוררות עניין ומחלוקת בקרב חוקרים, ותשובותיו של מוסה – שבמקרים רבים הן אינטואיטיביות יותר מאשר פרי מחקר מעמיק

בתחום שבו לא התקיימו עדיין מחקרים נוספים שבהם יכול היה להיעזר – הן עדיין אבן תשתית לכל דיון בנושאי לאומיות, מהוגנות ומיניות. כך לדוגמה הקישור של מוסה בין הלאומיות לבין הרעות, כמערכת יחסים אופקית של רגשות הדדיים המקשרים אנשים זה לזה, והקשר האפשרי בין מערכות יחסי רעות בהווה לבין עבר או מוצא משותף – עדיין עומדים במרכז המחלוקת התאורטית והמחקרית בין שתי הגישות המרכזיות לחקר הלאומיות: גישתו של בנדיקט אנדרסון, וזו של אנתוני סמית.⁶ כמו בנדיקט, מוסה מכיר בכך שקהילות לאומיות הן בהכרח מדומיינות; אך בה בעת, כמו סמית, הוא מעניק הרבה יותר מקום וחשיבות לשורשים הקמאיים והפרימורדיאליים, שמאפשרים לסוכני הלאומיות להניע את הרגש הפטריטי. מוסה גם מודע יותר מהיסטוריונים אחרים לחשיבותם של סמלים מגדריים בהתפתחות התודעה הלאומית. האשה – כסמל הלאום, כבת זוג האוהבת והתומכת של החייל וכאם הבנים הלוחמים – שימשה מוקד הערצה בכל התנועות הלאומיות; החייל (ועדיף כמובן החייל המת על החייל החי) – כמופת הרואי שלאורו יש ללכת. גדולתו של מוסה היתה יכולתו לשלב טוב יותר מחוקרי לאומיות אחרים בין דיון תיאורטי בעקרונות הלאומיות לבין התלהבותו הכנה (אפילו הילדותית משהו) מהקיטש הזול ביותר שמופעל על ידי סוכני הלאומיות, ומאופני ההמחזה וההמחשה של הלאומיות, וכך להמחיש לקוראים את האופן שבו מפעילה הלאומיות את קסמה רב השנים.

דוגמה נוספת ליכולתו של הספר שלפנינו להאיר באור מקורי סוגיות מחקריות עדכניות ביותר היא הדיון של מוסה בקשר שבין לאומיות, מיניות, וגזענות. גם בנושא חשוב זה מוסה לא רק שהקדים את זמנו ופרץ נתיבות חדשות במחקר, אלא שתרומו עדיין מהווה כר פורה לדיון. מוסה עמד על הקשר שבין החרגה גזעית ולאומית ובין החרגה מינית: האחר – היהודי, השחור – הוגדר על ידי השיח הרפואי והמדעי (שפעל בשרות הלאומיות) כשונה גם במיניותו. היהודי או השחור נתפס בעת ובעונה אחת כשטוף זימה, כלא גברי מספיק, כחלשלוש ודקדנטי וגם כמאיים (בעוצמת מחלתו) על בריאות החברה הסובבת. תהליכי ההדרה של האחר היו כרוכים בתהליכי הבניה של האני כהתגלמות הבריאות, המוסריות, המהוגנות והגבריות של האומה. כך הפכו הגבר הגרמני והבריטי לצאצאיהם הישירים של תושבי אתונה הקלאסית: יפים, בריאים בגופם ובנפשם, שוחרי חירות

וששים אלי קרב כמותם. אין פלא בכך, שכל אנשי תנועות ההתחדשות הלאומית והחברתית – מרקסיסטים ובולשביסטים, ציונים ותומכי התבוללות, ליברלים ופשיסטים – עסקו במהלך המאה התשע עשרה ובמחצית הראשונה של המאה העשרים בבניית גבריות חדשה, שרק בכוחה להוביל את האומה, המעמד, או קבוצת המוצא אל עתיד בריא, גברי ונמרץ יותר. היסטוריונים רבים של הלאומיות, הציונות, הבולשביזם או הפשיזם, עטים בחדווה כמוצאי שלל רב על תהליכי הבניית 'האדם החדש' בחברה זו או אחרת, וממרחק של כמאה שנה (ומרחק אידאולוגי רב לא פחות) שמים אותם ללעג. מוסה הקפיד לציין דווקא את הדמיון שבין האדם הבולשביקי החדש, הציוני החדש, הקאבובי האמריקאי מהמערב הפרוע ורוכב האופניים הצרפתי ב'טור דה פרנס', ועמד על ההקשר הכלל אירופי של השילוב בין גבריות, בריאות, ספורט ומודרניות – וזאת בלי להתעלם מהבדלים בין ארצות ותרבויות אירופיות שונות.

כבר ב־1983 היה מוסה מודע לכך, שיחסי האירופי עם ה'אחר' אינם רק יחסים של אדון ועבד או של כובש ונכבש. השפה הדואליסטית שמנגידה טובים ורעים מעולם לא היתה שפתו של מוסה, והוא מעולם לא קיבל את ההנחה שיחסים כלשהם יכולים להיות מאופיינים רק בעיונות הדדית. שלא כאדוארד סעיד,⁷ מוסה היה מודע לתהליכים הדיאלקטיים שמתקיימים בין המדירים למודרים או בין בעלי הכוח למשוללי הכוח, ולמקום המרכזי שתופסות המשיכה הארוטית והתאוה המינית אל האחר במפגש הקולוניאלי. הוא גם עומד על המקום המרכזי שמילאו התשוקה המינית אל האחר והשאיפה האישית לחרוג ממגבלות המהוגנות הבורגנית בתהליכי הגיוס וההתגבשות של מערכות הניהול הקולוניאליות. זו רק דוגמה אחת מני רבות ליכולתו של מוסה לעמוד פעם אחר פעם על המורכבות האינסופית כמעט של התהליכים ההיסטוריים, ולהצביע שוב ושוב על הדיאלקטיקות והסתירות שמאפיינות תהליכים היסטוריים.

דוגמה מובהקת נוספת לכך, היא החשיבות המרכזית שמוסה מעניק למושג ה'רעות' בהתפתחות קשרים בין גברים, קשרים שהם לטענתו הבסיס לקיומם של קשרים אופקיים כלשהם (בראש וראשונה – האומה). אך עד כמה (אם בכלל) ניתן להפריד בין קשרי רעות אינטימיים ואף ארוטיים (לא־מיניים), כמנגנונים של חברות חד־מיני, לבין הומוסקסואליות? כיצד יכולה המהוגנות לתעל לשירותה ולשירות האומה את החברות הארוטי

‘לאומיות ומיניות’ אחרי רבע מאה

החד-מיני, ולרסן אותו באותה עת? הדיון של מוסה בסוגיה זו תופס חלק ניכר מהספר שלפנינו, ומוסה מראה פעם אחר פעם עד כמה היו הניסיונות להפריד בין הומיארוטיות להומוסקסואליות קרובים לכישלון. המתח שבין יחסי חברות חד-מיניים לבין הומוסקסואליות הפך מאז למוטיב מרכזי של חקר המיניות ושל ה־Queer Theory.⁸

מוסה עומד על התפתחותם ההיסטורית של הצדדים הפסיכולוגיים-האישיים של המתח הזה, ועל תאוריות פסיכולוגיות שהוצעו כבר בשלהי המאה התשע עשרה לגבי תרומת הסובלימציה של דחפים הומוסקסואליים לאומה ולתרבות המערבית בכלל. אך במקביל הוא עומד על חשיבותם האדירה של המנגנונים שהוקמו על ידי החברה הבורגנית על מנת להגן על הגבול שבין מותר לאסור – מיזוגיניה והומופוביה בשרות האומה. גם כאן, האינטואיציות של מוסה משמשות עדיין ציוני דרך למחקר עתידי ומורחב בסוגיות חשובות אלה.

הקשרים שעליהם עומד מוסה – בין הבניית המהוגנות המודרנית לבין התגבשות השליטה של הבורגנות והיווצרות מדינת הלאום במאה התשע עשרה – עדיין מתקיימים. גם היום אנו עדים להחרגה מינית של האחר הגזעי או הלאומי, לקשרים בין פולחן הגוף והספורט ובין גאוה לאומית, ולזיהוי של לאומיות עם בריאות והנגדתן של אלה למי שהם ‘חולים’, ‘סוטים’, או אויבים פנימיים שאינם מקבלים פן זה או אחר של המכלול: מהוגנות/ לאומיות/ מיניות נורמטיבית. גם היום נאבקות נשים על מקומן בחברה כבנות חווה ייחודיות ולא רק כנשים ואמהות, וגם היום המתח בין מהוגנות מינית לביטוי עצמי הוא לא רק פרטי אלא גם ציבורי ופוליטי. הדיון המורכב של מוסה בלאומיות ובמיניות, ובמכלול הקשרים ביניהן, הוא הזדמנות לא רק להרהור היסטורי, אלא גם לניתוח ביקורתי של ההווה.

בין הלאומיות הפוליטית, שזירת התרחשותה היא המרחב הציבורי, לבין המיניות, המתנהלת במרחב הפרטי והאינטימי ביותר, לא אמור לכאורה להיות קשר. הבורגנות, שקידשה את ההפרדה בין המרחב הציבורי למרחב הפרטי, הייתה אמורה להיות שומרת הסף ולמנוע מן המדינה להתערב בנעשה בחדר המיטות.

בשנת 1982 העלה ג'ורג' ל' מוסה טענה מהפכנית, שלא זו בלבד שמיניות קשורה קשר הדוק ללאומיות המודרנית ולבורגנות, אלא שהפיקוח על דרכי ההתנהגות הנאותות בכלל ועל המיניות בפרט עיצב את הברית בין הלאומיות לבורגנות. כאשר הספר שלפנינו הופיע לראשונה, בשנת 1983, הייתה השפעתו מיידית ואדירה. עשרים וחמש שנים עברו בין פרסום המהדורה המקורית להופעת התרגום העברי. בשנים הללו התחוללו שינויים מפליגים בחקר ההיסטוריה של הלאומיות, המיניות והמגדר. ואף על פי כן, שאלות המפתח העולות בספר שלפנינו עדיין מעוררות עניין ומחלוקת בקרב חוקרים, ותשובותיו של מוסה הן עדיין אבן תשתית לכל דיון בנושאי לאומיות, מהוגנות ומיניות.

הסוגיות שמוסה דן בהן מעסיקות אותנו גם היום. אף אנו עדים להחרגה מינית של האחר הגזעי או הלאומי, לקשרים בין פולחן הגוף והספורט ובין גאווה לאומית, ולזיהוי של לאומיות עם בריאות. גם היום נאבקות נשים על מקומן בחברה, ואף היום המתח בין מהוגנות מינית לביטוי עצמי הוא לא רק פרטי אלא גם ציבורי ופוליטי. הדיון המורכב של מוסה בלאומיות ובמיניות, ובמכלול הקשרים ביניהן, פותח פתח לא רק להרהור היסטורי אלא גם לניתוח ביקורתי של ההווה.

0 01850000564 7
185-564 דאנאקוד

מחיר מומלץ: 92⁴⁰ ש"ח